

В областта на критическата литература върху проблеми на комедиографията не съм срещал заглавие, чието изложение да притежава шеговитостта, забавата, искрящото остроумие на смеха. Смях от действителността или припаден отново от искрата на естетическото сред житейските перипетии на едно сценично произведение, където сетивността на критика е спонтанна, одухотворена, пълна със също находчиви определения за комедийните противоречия в живота. Но тази първа сетивност на критика отпада много бързо, изчезва напълно при разкриване корените на смешното и при анализирани структурата на комедийно-сатиричната творба. Критическото обсъждане на безразсъветното и грозното, на разнообразните „отклонения от нормите“ и теоретическите изводи винаги придават задължителна строгост на изследванията върху комедиографията.

В книгата „Смях и присъда“ на Снежина Панова срещаме опит за „изклучение от правилото“... „Тилилей и белите друми“, „Шпионаж с коза, папагал и морал“, „Подобре Нерон, отколкото... бабичка!“, „Келпир“, преведено на български и пр., четем като подзаглавия в шестте раздела на книгата. Не би могло да се каже, че това е уловка към читателя, стремеж за възбуждане на предварителен интерес към написаното. Това е преди всичко умонстроение на критика с влияние върху стила на критическото му изложение, изразено в остроумни, но точни диагностични оценки както за слабости, така и за находки в търсенията на авторите. Разбира се, след като се разлистят докрай страниците на „Смях и присъда“, ще се разбере, че Снежина Панова също е подвластна на строгия, дори хладния научен анализ. Но все пак той е с огласата на добродушна насмешливост, на остротата при разглеждането на тази особена — и дълбоко сериозна, и небрежно лековата — материя, която включва неленото и извънмерното в човешкото поведение.

Приближаваме се към характера на Снежина Панова като критик. Наистина, ако одухотвореността и остроумието в стила е черта на нейната индивидуалност, то тя обвързана с друга такава — лекота на съжденията. Но веднага трябва да се отбележи, че тази лекота е обоснована и от широката й осведоменост в областта на теория на драмата. Това обстоятелство от своя страна е със силно влияние върху подхода, гледната точка към българската комедия след Девети септември.

Снежина Панова спазва принципа на хронологията в стремежа си да разкрие и освети наличните „тенденции в развитието у съвременната българска комедия“. И можем да си обясним историко-литературното значение на „Смях и присъда“: не би могло да се потвърди,

че е изпуснато името на автор или на заглавие, докоснати от вдъхновението на Талия, дори и тези, които са били с много оскъдна и незначителна роля в общото развитие на комедиографията ни. Но в случая е нужно да се отбележи характерът на анализите на всяко отделно заглавие. Точна и компетентна оценка при използването на прийоми и средства за комедийно изображение, на принципи за изграждане на комедийни ситуации и характеристики — един успешно проведен начин да се разглежда най-новата ни комедия в контекста на световния опит, на кристализиралите, но и непреходни „правила“. И тази насоченост е предпазна от една разумност — Сн. Панова не поучава и не назидава. Аргументацията ѝ — позоваване на примери от световната комедиография — около „комедийните мъки и вълнения“ в театъра е поднесена като че ли между другото, без нихилистични интонации, а в духа на един искрен критицизъм.

В съжденията си Снежина Панова не остава единствено в света на отделно заглавие или на група комедийни творби, не анализира само върху терена на естетичните им особености. От една страна, тя проследява присмешствеността между произведенията и авторите, от друга — търси връзка между тях и конкретните обществено исторически събития. И това не е временна нагласа на критика за отделни бележки към историческия фон, а принцип на изследване. По този начин не само обществените условия ни обясняват възникването на едно или друго заглавие, но и развитието на другите литературни форми на комичното. Защото повечето от авторите, които са се изкачвали на сцената, са дошли от оперативния хумористичен печат, с опита на фейлетонисти и карикатуристи, на памфлетисти и публицисти. Опит, който винаги внася нещо ново в комедиографията, но и който се оказва в повечето случаи недостатъчен за пълното овладяване на спецификата на комедийната форма. Тази оценка за развитието на комедиографията е валидна преди всичко за особения и труден период за нейното развитие — от Девети септември до Априлския пленум на партията.

Независимо от хронологическия принцип на изложение в книгата е налице постоянно внимание към проблемите, свързани с изграждането на комедийния тип. Наред с редките случаи на оригинално сътворени комедийни образи се посочват източниците на реминисценциите, на влиянията, на неумението те да се поставят в пълноценна комедийна ситуация или случаите за неправилно разчитане на анекдота — форма с епизодично значение, която често авторите превръщат в основа на цяла комедия.

Макар и условно, бихме могли да говорим за „втора част“ на книгата — разглеждат се произведения от периода след Априлския пленум. Новата озонирана с възстановените ленински демократични принципи обстановка дава силен гласък за качествено ново раз-

витие на съвременната българска комедия. . . Развитие на по-висок етап. И наблюденията на Снежина Панова върху промените в структурата, изграждането на комедийния персонаж, чистотата на жанра и пр. водят до много по-оживени размисли и интересни критически заключения. И все пак не става дума само за класификация на заглавия и имена, свързани с хронологията на появяването им. Ако имаме пред вид творбите на Д. Димов, В. Петров, В. Ханчев от един по-ранен период, и заглавията на П. Панчев, Н. Хайтов, Ив. Радоев и особено на Ст. Стратиев и Й. Радичков — от последните години, ще разберем, че не толкова и не само общественият характер на десетилетията, а качествата на произведенията са възбудителите на критическото въображение на авторката. Защото критическата мисъл се активизира преди всичко — и Сн. Панова не пропуска тази възможност — от оригиналността на естетическите прояви на комичното, от променения подход и интерпретация на смешното в живота, нещо, което се наблюдава с удовлетворение и много надежди за бъдещето. И наистина увеличението, настойчивите и неспокойни търсения на авторите са общо признание. Откъсването от орбитата на битово-комедийното и насочването към една по-интелектуална структура, която включва парадоксалното и абсурдното, е вече интересна и значителна тенденция в развитието на комедийния жанр. Навлизането на изявени поети и белетристи със специфичните родови черти, с идейно-художествения опит на голямото им литературно дело обогатяват картината на съвременната комедиография. . .

„Смях и присъда“ ни предава действителните мащаби на това литературно оживле-

ние, което засяга театъра, запознава ни с неговите подробности, пъстри черти, явни и скрити тенденции, заедно с критическата непримиримост към шапките и схематизма, безконфликтността и дреботемията. На фона на тази критическа възискателност, задълбоченост на анализите, достигащи впечатлението за едно портретуване (Ст. Стратиев, Й. Радичков. . .), прави впечатление отделеното внимание — повече, отколкото е необходимо — към слаби комедийни произведения, с почти никакво литературно значение. Но в случая принуден съм сам да посоча оправданието на авторката — стремежът към пълнота, към цялостното обхващане на заглавия и автори, направили успешни и неуспешни опити в трудното поле на комедиографията.

„Смях и присъда“ е книга без финал, без особени обобщения за развитието на българската комедия. Но мисля, че това не е недоглеждане, а съзнателно „недописване“ на критическите анализи, така както не може да се сложи каква и да е точка след последния ден от развитието на съвременната българска комедия и сатира. . . Без съмнение някои от посочените тенденции ще бъдат доразвивани, други — възможно е да отпаднат, трети — ще бъдат нещо ново за нас. . . Знаем какво сме, но не знаем какво ще бъдем — една позната мисъл, с която бих искал да обясня предпазливостта на Снежина Панова към утрешния ден на комедиографията му. Предпазливост, напълно естествена и оправдана при общуването ни със съвременното изкуство.

Петър Филчов

е